

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ ОРІЄНТУЮЧОГО ХАРАКТЕРУ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

*доктор юридичних наук, професор,
провідний фахівець Харківського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України
<https://orcid.org/0000-0002-8201-4013>*

Діяльність у сфері розкриття та розслідування злочинів практично завжди потребує використання спеціальних знань з різних галузей науки, техніки або ремесла для вирішення завдань, що виникають у кримінальному провадженні. Такими знаннями володіють обізнані особи (спеціалісти та експерти), залучення яких здійснюється у процесуальній (регламентованій КПК України) або в організаційній формі. Тому в науковій літературі багато уваги приділяється дослідженню різноманітних аспектів використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Серед найбільш важливих очікувань від допомоги обізнаних осіб для слідчого, крім вирішення ідентифікаційних завдань, є й одержання орієнтуючих даних, спрямованих на пошук невідомого злочинця чи встановлення іншої невідомої інформації про обставини справи. Наука і техніка, які постійно рухаються вперед, надають необхідні інструменти, засоби і методи застосування яких мають бути в центрі уваги криміналістичної науки.

Варто відзначити, що в Україні в останні роки проводяться реформи у галузі кримінального судочинства та функціонування системи органів правопорядку. Разом із позитивними наслідками цих реформ виникли і додаткові труднощі, зокрема, в організації взаємодії слідчих і прокурорів із обізнаними особами й експертними установами, правовій регламентації окремих форм використання спеціальних знань, які мають важливе практичне значення. Як наслідок дещо знизився той рівень взаємодії, який дозволяв швидко та ефективно вирішувати пошукові завдання шляхом використання спеціальних знань. Розглянемо деякі з існуючих у цій сфері проблем.

Щодо розкриття та розслідування економічних злочинів однією з найбільш вагомих форм використання спеціальних знань до набуття чинності КПК України 2012 року була документальна ревізія, яка проводилась за ініціативою слідчого. Відомо, що її основна відмінність від судової економічної експертизи полягає у можливості вирішення ревізором завдань пошукового характеру, тобто самостійного або у взаємодії зі слідчим розширення кола об'єктів перевірки з метою більш повного з'ясування обставин фінансових порушень. Але за чинним КПК України відсутня можливість призначення ревізії за зверненням сторони обвинувачення, що значно знизило рівень ініціативи спеціалістів-економістів на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки.

У складі створеної в 2015 році Національної поліції не залишилось судово-експертних установ, працівники яких раніше були основними суб'єктами, котрих залучали як спеціалістів до огляду місця події, проведення попередніх досліджень тощо. Самі попередні (перевірочні) дослідження також не передбачені в чинному КПК України. У результаті в цей час слідчі органів поліції взаємодіють із установами Експертної служби МВС на міжвідомчому рівні, що значно знизило оперативність вирішення завдань орієнтованого характеру. Функції спеціалістів на місці події виконують переважно штатні спеціалісти-криміналісти поліцейських підрозділів досудового розслідування, які часто не мають належного досвіду, технічного оснащення, доступу до баз даних криміналістичних обліків, отже, якість пошукових дій за слідами, виявленими на місці події знижується.

Відсутність нормативно-правового регулювання попереднього дослідження виявлених слідів кримінальних правопорушень чи інших пов'язаних із ним об'єктів призводить до значного затягування строків досудового розслідування, збільшення державних витрат на проведення судових експертиз, неможливості швидкого встановлення особи злочинця, труднощів у подоланні протидії розслідуванню, порушень прав і свобод людини тощо. У криміналістичній практиці зарубіжних країн застосовуються сучасні технічні засоби та методи, які дозволяють швидко вирішувати завдання пошукового характеру, не затягуючи строки розслідування на період проведення судової експертизи. Проте в Україні вони не використовуються, що знижує рівень розкриття злочинів. Так, наприклад, ДНК-скринінги осіб на предмет перевірки, чи не співпадає їхній ДНК-профіль зі слідом біологічного походження, вилученим з місця події або тіла потерпілого від вбивства, зґвалтування тощо, в Україні виражається у проведенні десятків чи навіть сотень судових молекулярно-генетичних експертиз в одному кримінальному провадженні. Збільшується кількість направлення на криміналістичну експертизу речовин, які не є наркотичними, чого можна було б уникати, якби застосовувалось їхнє експрес-дослідження під час вилучення й огляду. Досить ефективним сучасним засобом вирішення завдань пошукового характеру за допомогою спеціальних знань є використання технологій збирання та пошуку інформації за відкритими джерелами (OSINT). Наприклад, такі технології надають можливість знайти в Інтернеті фотозображення невідомих осіб, зовнішність яких була зафіксована відеокамерами поблизу місця вчинення кримінального правопорушення, та зробити припущення щодо особистості підозрюваного. Застосування такого пошуку спеціалістом у галузі криміналістичного дослідження зовнішності значно підвищує його результативність. Проте така діяльність має бути регламентована, що дозволить уникнути низки проблем організаційного та процесуального характеру.

Недосконалість нормативно-правової регламентації й організаційного забезпечення криміналістичної діяльності, пов'язаної з вирішенням орієнтованих завдань на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень, не тільки має наслідком зниження ефективності діяльності у кримінальному провадженні, а також призводить до стримування розвитку засобів криміналістичної техніки та рівня техніко-криміналістичної підготовки спеціалістів-криміналістів для діяльності в польових умовах.